

Debatt

För den fotografiska bilden i arkeologin. Slarv och lättsinne i fotografien.

Den framsynte George Sarauw valde att införskaffa en kamera när han tillträdde tjänsten som intendent på Göteborgs Museum 1912. Därefter köptes ett avvägningsinstrument. I museets årsberättelse kan man läsa: »/.../ det är nödvändigt att kunna taga fotografier av de undersökta fornminnena, icke bara därför, att det är plikt åtminstone söka rädda en trogen bild av det monument, som till sitt innehåll förstörts, utan även i avsikt att åvägbringa en samling fotografier till upplysning om hur traktens fornminnen te sig till sin inre byggnad, som för ögat vanligtvis är dold av jordens täcke» (Sarauw 1914, s. 68).

För mindre än 100 år sedan skaffade sålunda en av Sveriges på den tiden fåtaliga arkeologiska institutioner en kamera i syfte att dokumentera fornlämningar. Ungefär 70 år tidigare togs de första fältarkeologiska bilderna i utgrävningssammanhang, det var framför allt i mellanöstern som kolonialmakternas arkeologer gjorde viss dokumentation fotografiskt. Ofta kom dessa fotografier att användas som förlaga till litografier i publikationer. I Sverige är de mest kända bland de tidiga fältarkeologiska fotografierna tagna 1872 av Gustaf Retzius i samband med Oscar Montelius undersökningar av megalitgravar i Falköping. Många av dessa bilder finns fortfarande bevarade. Det går fortfarande, utan större problem, att göra kopior av de gamla glasplåtarna (Aulin & Häggström 2000).

Idag tycks en tendens märkas där allt färre i fält verksamma arkeologer intresserar sig för den fotografiska bilden, vare sig som bild eller som dokument. Många arkeologer klarar inte av att ladda en mellanformatskamera, det verkar nästan vara fler som klarar av att arbeta med totalstation. Röster som sjunger den digitala kamerans lov börjar höras. Det finns till och med de som endast dokumenterar sina undersökningar fotografiskt med en digitalka-

mera riktad till amatörmässigt bruk. Situationen skulle, något hårddraget, påminna om ett skräckscenarion i vilket man hade dokumenterat 1970-talets utgrävningar med en Instamatic!

Det är svårt, för att inte säga omöjligt, att belägga denna inställning med referenser. Det handlar om en attitydförändring som börjar få gehör. En icke genomtänkt inställning till bilden som dokument. Ofta kan man även ana en stor tilltro till digitala lösningar och digital dokumentation i de flesta situationer. Förespråkarna framhåller fördelarna med den digitala bilden, men nämner aldrig några nackdelar. Men vilka är då fördelarna, och vad är nackdelarna?

Den främsta fördelen är snabbheten. Teoretiskt sett kan man sprida en bild minuten efter att den togs. Frågan är bara hur ofta man som arkeolog behöver det. Används inte den arkeologiska bilden mest som en illustration och som ett kompletterande minne, när en rapport skall skrivas kanske år efter avslutad undersökning? Snabbheten är något som framför allt media är betjänta av, inte arkeologin. Att framkalla en film behöver inte ta lång tid, i de flesta städer finns snabbslabb för färgbilder och vissa svartvita filmer, för såväl professionella som amatörer, och i alla större städer finns proffslabb vilka framkallar diabilder på en timme. Hur snabbt den arkeologiska bilden behövs och i vilket syfte den skall användas är med andra ord något man skall ta ställning till innan man börjar fundera på digitala kameror.

En annan fördel är att man genast ser om det »blev något» av det som fotograferades. Åtminstone om det inte är så skarpt ljus ute att displayen inte syns. Men trots att en bild registrerades i fotograferingsögonblicket skall man inte utgå från att detta är säkert. Det finns exempel där kamerans minne på grund av okunskap eller rutinbrist raderats innan man sparar

över bilderna till en hårddisk och därigenom förlorat nästan all dokumentation. Det är sålän man lika effektivt lyckas utplåna filmen i såväl kameran laddad med dia-film som den laddad med svart-vit film.

Lättheten att dela med sig av bilderna är ett argument som framhålls då digital fotografi diskuteras, men när man skall visa bilderna för större publik krävs betydande kringutrustning. Långtifrån alla lokaler är utrustade med dataprojektorer. Många institutioner saknar helt tillgång till sådan utrustning. Skall man föreläsa där vill det till att man medför sin laptop och en dataprojektor, istället för ett diamagasin. För övrigt känner väl alla arkeologer till att man kan göra diakopior, så kallade diaduplikat, av sina diabilder till en överkomlig penning. Man kan alltså även dela med sig av diabilder!

Fördelarna är alltså förvisso stora, men varje fördel har som synes sina nackdelar. Därtill finns ytterligare nackdelar att ta upp till diskussion.

Driften av en digital kamera kan vara problematisk. Batterier räcker sällan mer än en eller på sin höjd ett par timmar, i extremfall räcker det att kameran står påslagen över lunch för att den skall vara obrukbar resten av dagen. Därtill kommer skillnaden i stryktålighet mellan en klassisk systemkamera och en digitalkamera. Vid köp av en digital kamera för fältbruk är ett vattentätt (ytter-)hus i det närmaste ett måste.

Digitalkameror, såväl professionella för över 40 000 kr som amatörkameror för runt 10 000 kr, har alla sämre upplösning än en diascanner för 5000 kr (gäller produkter aktuella juli 2001). Därtill kan det nämnas att det finns betydligt fler delar som skall stämma överens för att en digital bild skall visas med korrekt återgivning. Såväl skärm som skrivare skall vara kalibrerad, därtill skall omgivningsljuset i det rum man arbetar vara det rätta. Det lustiga med detta är att en internationell standard beräknas komma först år 2002 (Ohlsson 2001)!

Ett av de starkaste argumenten mot att använda digital fotografering som enda fotografisk metod idag är rent arkivmässigt. I RAÄs rekommendationer specificeras hur fotografier skall behandlas. Det kan även påpekas att det inte finns någon godkänd arkivbeständig dia-

film, inte ens Kodachrome (som enligt tillverkaren är mycket hållbar)! Arkivbeständig film är svartvit film (undantaget den som framkallas i C41-bad)! Angående digitala bilder står det att: »Utskrifter av digitalt lagrade fotografier kan göras på godkänd färgglaserare. F.n. finns ingen s.k. sublimeringskrivare godkänd, men bilder gjorda på sådana bör kunna godtagas» (RAÄ 1998, s. 39; godkänd innebär i sammanhanget arkivbeständig). Utskrifter med bläckstråleskrivare blir visserligen fina och går i bästa fall inte att skilja från ett konventionella fotografier, men saknar nästan helt arkivbeständighet. De bästa uppges för närvarande hålla i ungefär 20 år.

Därtill kommer problem kring all lagring av uppgifter som lagras på IT-medium. Idag kan vi enkelt göra kopior av över 100 år gamla negativ, men hur länge kommer JPG och TIFF att vara standard i bildläsnings/behandlingsprogram? Hur länge kommer det att finnas lätt tillgänglig hårdvara som kan läsa CD-romlagrad information? Kommer komprimerad data över huvudet att kunna packas upp? (jfr Ohlsson 2000)

Med risk att låta bakåtsträvande vill vi med detta inlägg peka på faran i att utan eftertanke ersätta den konventionella fotografiska dokumentationen med digital dito. Den digitala bilden bör fungera som ett komplement. Därmed inte sagt att man behöver medföra en digital kamera för att arbeta digitalt med bilder. Utifrån vad man kan läsa sig till i bland annat Svenska Fotografers Förbunds tidskrift *Fotografisk Tidskrift* arbetar i stort sett alla Sveriges fotografer digitalt i något steg. Men de allra flesta, tidningsfotografer och produktfotografer undantaget, arbetar utifrån konventionellt framställda negativ eller diapositiv vilka sedan efterbehandlas digitalt. Vilket även, ur såväl arkivmässigt som praktiskt hänseende, ter sig som en bättre lösning för fältarkeologin än att köpa digitalkameror i budgetklass som knappast håller för det hårda bruk en traditionell systemkamera kan utstå säsong efter säsong! Den bästa lösningen torde vara att göra en digital kopia av ett fysiskt original så att den digitala kopian kan användas vid arbete, medan det fysiska originalet kan förvaras i ett fotoarkiv under optimala förhållanden!

Referenser

- Aulin, Anna & Häggström, Leif. 2000. Från plåt till pixel – 150 år av fotografi i arkeologi. *Ctrl + Alt + Delete. Omstart för humaniora. Göteborgs Universitet. Humanistdagboken 13*. Göteborg
- Ohlsson, Stefan. 2000. Hållbarhet. *Fotografisk tidskrift* nr 2 2000.
- 2001. Det digitala mörkrummet. *Fotografisk tidskrift* nr 3 2001.
- RAÄ 1998. *Uppdragsarkeologi. Rekommendationer vid upprättande av undersökningsplaner, utarbetande av rapporter, uppföljning, bedömning av lämplighet och kompetens samt konservering*. Underrättelser från RAÄ 1998:1. Stockholm
- Sarauw, George. 1914. Berättelse rörande Göteborgs Musei Arkeologiska avdelning för år 1913. *Göteborgs Museums Årstryck 1914*. Göteborg

Anna Aulin

UV Väst

Box 10259

434 23 Kungsbacka

anna.aulin@raa.se

Leif Häggström

Jönköpings läns museum

Box 2133

550 02 Jönköping

leif.haggstrom@jkpglm.se

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...

... (text continues) ...